

DOMONKOS LÁSZLÓ

SZABADKA 1918. NOVEMBER

1918. november 14-e csütörtökre esett.

Ezen a napon a Pécsi Napló (felelős szerkesztő: Lenkei Lajos, szerkesztőség és kiadóhivatal: Pécs, Munkácsy Mihály utca 10.) a következő, vitatható nyelvhelyességű címmel jelenik meg: *Csütörtök reggel szerb katonaság megszállja Pécsset.*

Emlékezzünk csak: alig néhány óra telt el azóta, hogy Linder Béla hadügyminiszter a Károlyi-kormány képviselőjében Belgrádban (13-án, éjjel fél 12-kor) aláírja a 18 pontból álló úgynevezett fegyverszüneti megállapodást, melynek értelmében Magyarországot délen kelet-nyugati irányban végigszelő demarkációs vonal jön létre. Ez – kelet felől haladva – nagyjából a Nagy-Szamos felső folyásától le a Székelyföld nyugati széléig, Marosvásárhelyig, majd a Maros mentén („Maros-vonal”) végig a Tiszáig, innen Szeged alatt a Szabadka-Baja-Pécs vonal felett a Drávaig, majd a Dráva vonalát követve a délnyugati történelmi országhatár-sarokig húzódik. Az ettől keletre és délre

eső területeket a magyar kormánynak ki kellett ürítenie, amin elsődlegesen az itt állomásozó magyar katonai alakulatok leszerelése és az antanthatalmak csapatainak átengedése értendő – de például a polgári közigazgatás dolga legalábbis tisztázatlan. „Hivatalosan” megmaradhat(na), a valóság azonban...

November 15-én, pénteken a szerb hadsereg alakulatai a Drávától Szegedig mindenütt el is érik ezt a demarkációs vonalat. Ám – istenem, milyen fura – Kosztolányi Dezső szülővárosába, Szabadkára (Bácstopolya irányából, vagyis dél felől) már Linder aláírása *előtt*, 13-án, szerdán este 7 óra körül beérnek. (Miskolczi Miklós *Szabadka elvesztése* című munkája szerint „este hat óra lehetett, amikor a vonatok elindultak Topolyáról. A vagonokban tüzelésre kész katonák sorakoztak, az ajtókhöz géppuskákat helyeztek. Már csak percek hiányoztak a végzethez. (...) Ezen a novemberi estén Szabadkán még két magyar tábornok és tíz ezredes tartózkodott, akik a 86-osok kaszárnyájában rendületlenül irányították a magyar hadsereg leszerelését.”) Néhány nap múlva – a következő hét elején – városszerte elterjed a hír, hogy Szabadkán – akárcsak Bács-Bodrog megye székhelyén, Zomborban – a szerződés értelmében helyükön hagyott magyar közigazgatási tisztviselőket leváltják, kicserélik, magyarul: elzavarják, és helyükbe sajátjaikat ültetik, tehát imígyen a polgári közigazgatást is átveszik.

Kereken egy héttel a pécsi szalagcím megjelenése után, november 21-én, csütörtökön a Szabadkai Újság (felelős szerkesztő és kiadó: Pusztai Béla, szerkesztőség és kiadóhivatal: Egressy u. 28., Haverda-ház) első oldalának vezető anyaga ezzel a címmel jelenik meg: *Ma megszűnt Szabadkán a magyar közigazgatás*.

Elvégeztetett. Alig egy hét leforgása alatt. Bravúros gyorsasággal.

A lap további írásai is fölöttébb tanulságosak. Az elsőoldali tudósítás beszámol arról, hogy „ma reggel egy szerb csapat szállta meg a városházát. Mindenki tudta és érezte, hogy ez nem minden ok nélkül történik. Tíz óra tájban a polgármesteri hivatalban fegyveres katonáktól kísérvé megjelent Krupezevic szerb ezredes, állomásparancsnok és Atanackovits alezredes és udvarias hangon felkérték a helyettes polgármestert, hogy a városi tanács tagjait hívja össze. Ez megtörténvén, Atanackovits alezredes egy papírlapról felolvasta, hogy a szerb kir. hadsereg szabadkai parancsnoka a szabadkai magyar közigazgatási tisztviselők elmozdítását rendelte el. A rendelkezést a szerb állomásparancsnok azzal indokolja, hogy ők nem mint megszálló csapat jöttek ide, mert akkor, mikor Szabadkára bevonultak, a fegyverszüneti feltételek még nem voltak aláírva. A szerb hadsereg elfoglalt területnek tekintti és ezért eljárását a magyar tisztviselőkkel szemben jogosnak tartja. De különben is – hangsúlyozza az indokolás – a tisztviselők kicserélésével hatóság és lakosság között a viszonyt szívélyesebbé óhajtják tenni. Ily alapon a közrend és a közbiztonság is alaposabban megvédhető lesz. A tisztviselők tiltakozásukat fejezték ki a rendelkezéssel szemben, amit a szerb hadsereg két megbízottja tudomásul vett és egyben arról biztosította őket, hogy magánjogi igényeiket teljes mértékben respektálni fogják. Ugyanez az aktus folyt le a rendőrségnél, ahol dr. Brestyánszky Miklós főkapitánnyal az élén az egész kapitányi kar fogadta a két törzstisztet. A rendőrtisztviselők is tiltakozást jelentettek be.”

Tiltakozni persze lehet. A karaván halad, gondolhatták – jó okkal – a megszállók, hiszen a Szabadkai Újság ugyanebben a számban kénytelen közölni az új városi tisztviselők névsorát is, élükön dr. Matievics Istvánnal, aki „polgármesterré kineveztetett”. Természetesen a testületi tagok is szlávok, egytől egyig (még ha nevük magyarosan íratik is, pl. „Rajcsics Sándor”) – és akkor is, ha ez idő tájt Szabadka 94 ezres lakosságának közel 60 százaléka magyar.

Más szempontból is igen figyelemreméltó ez a 18-as szabadkai november. A helyi hírharsona szerint november 20-án Bartha Albert hadügyminiszter (ekkor már nem Linder a hadügyér) „bejelentette, hogy a lemondásáról szóló hírek teljesen valótlanok. Nehéz viszonyok között vette át a miniszterséget, elvállalt kötelezettségének azonban meg fog felelni.” Budapesten ugyanekkor azt is közlik: ezen a november 20-ai napon a minisztertanács Bíró (Blau) Lajos írói külügyi államtitkárrá nevezte ki „és megbízta a külügyi sajtóiroda megszervezésével és vezetésével”. (Bíró Lajos 1880-ban született Bécsben, Nagyváradon újságíró, Ady barátja, 1905-től a fővárosban, a Budapesti Naplónál dolgozik. Novellákat, regényeket és színdarabokat ír. A Károlyi-féle októberi felfordulás egyik kimagasló szabadkóműves-publicista előkészítője. A kommün bukása után emigrál. Bécsben, Rómában és Párizsban él, később az Egyesült Államokban Korda Sándorral alapít filmvállalatot. 1948-ban hal meg Londonban.)

A Szabadkai Újságból arról is értesülhetünk, hogy „rendben vonul be az öt fiatal korosztály”. A közlemény szerint „a hadügyminiszter a minisztertanácsnak bejelentette, hogy a visszatartott öt fiatal korosztály bevonulása,

illetve jelentkezése a legnagyobb rendben történik”. Információt kaphatunk, hogy 800 korona rendkívüli segélyt kapnak a köztisztviselők, a hadirokkantak pedig 733%-os nyugdíjemelésben részesülnek.

És hogy Szabadka milyen képet mutatott ebben a novemberben? Ízelítő Miskolczi Miklós beszámolójából: „*Govorite nasi jaziku*, hirdette minden villamoson, hivatalban sok sebtében firkantott tábla: beszéljétek a mi nyelvünket. [Volt egy „*Govori na drzavnom jazike!*” – *Beszélj államnyelven!* – változat is.] Hirtelen minden hivatalos papírt, kérvényt szerb nyelven, ráadásul cirill betűkkel írva kellett benyújtani. Hír a Bácskai Hírlapban: 'A katonai parancsnokság elrendelte, hogy a kereskedők, iparosok, mérnökök, szóval mindenki, akinek címtáblája van, kötelesek cirillbetűs címtáblát kitenni. Emellett magyar címtábla is alkalmazható. Tegnapról kezdve szerb katonák járják be az érdekelteket, akik közlik a rendeletet és közlik, hogy nyolc nap alatt ki kell tenni az új felírású táblákat.' Ehhez képest Szabadkán akkoriban összesen két címfestő volt és több száz üzlet, iparos, vagyis címtábla. A szerb katonák meg jöttek és nagy kedvvel büntettek, betörték a kirakatot, ha nem volt cirill betűs címtábla. Végül (a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban, ahol tudjuk, két államalkotó nemzet is latin betűt használt) dr. Stipán Matijevics polgármester kegyesen engedélyezte a latin betűket. (...) Betiltottak a magyarsághoz való tartozást kinyilvánító minden összejevetelt. (...) A szláv származású tanulók rendszeresen feljelentették a magyar nemzetiségű tanárokat. Szalay történelemtanárt óra közben, a diákok előtt tartóztatták le és vitték el a detektívek. (...) Vertikálisan, fölülről lefelé, a legkisebb pozícióig, minden lehetséges városi státusból elűzték a magyarokat. Így történt, hogy apám, akinek korábban jó esélye volt, hogy a MÁV szabadkai üzletigazgatóságán díj nélküli gyakornok legyen, pusztán a neve miatt elvesztette ezt a lehetőséget, és az akkoriban magasnak számító 4 polgári iskolai végzettségével, jobb híján, kereskedőinasnak állt.”

Igen: innen indultak a verssorok, amiket aztán a város legnagyobb szülőtte, Kosztolányi Dezső unokaöccsének, Csáth Gézának írhatott:

*„Szíved még egyszer megszakad tán
Ha hosszan bolygasz a cirillbetűs Szabadkán
S nem értenek.
És úznek majd tovább idegen, bús hazádban.
Zsákutcán és közön, ideges és hazátlan
Kísértetet.”*

Viszont ott díszlett ebben a szörnyű novemberben a Szabadkai Újság legelső oldalának bal felső sarkában a friss hír: *Wilson Európába jön*. A Bécsből származó és a svájci „távirati ügynökség” párizsi értesülésére hivatkozó jelentés szerint „bizonyos, hogy Wilson Lassing kíséretében Európába fog jönni és december 10-én ő nyitja meg a békekonferenciát”.

És lőn.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Domonkos László: Forognak a kerekek. 33 hónap Baranyában. Püski, Budapest, 1999

Magyar Irodalmi Lexikon A–K. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963

Marschalkó Lajos: Országhódítók. Budapest, k. n. 1998

Miskolczi Miklós: Szabadka elvesztése. Forrás, 2008. november

Szabadkai Újság, 1918. november 21.